

Analýza Zpráv o realizaci terénní sociální práce (TSP) za rok 2008

Pro potřebu Kanceláře Rady vlády ČR pro záležitosti romské komunity vypracoval Výzkumný ústav práce a sociálních věcí „Analýzu Zpráv o realizaci terénní sociální práce za rok 2008“.

Od roku 2005 je obsahová část Analýzy Zpráv o realizaci terénní sociální práce založena na sledování stejného souboru hodnotících kritérií, kterými jsou:

1. posouzení míry stabilizace TSP při obecních samosprávách
2. zjištění změn postavení klientů na trhu práce a posouzení způsobu jejich případné aktivizace
3. vyhodnocení změn právního vztahu klientů k bytům a popis změn způsobu jejich bydlení
4. vyhodnocení kvantity a kvality výkonu TSP ve sledovaném období

Tato kritéria jsou sledována prostřednictvím analýz závěrečných „Zpráv o realizaci terénní sociální práce za rok 2008“, které shromažďují informace poskytované jak jednotlivými TSP, tak i jejich vedoucími. Tyto informace by měly sloužit zejména k identifikaci plnění vládních cílů programu podpory TSP v sociálně vyloučených lokalitách.

Výsledky analýzy

1. Posouzení míry stabilizace TSP při obecních samosprávách

V roce 2008 byla místa TSP v rámci vládního programu podpory zřízena v následujících obcích:

Obce zapojené do programu v roce 2008

obec	počet pracovních míst TSP	počet osob TSP	rok zařazení do programu	počet let trvání včetně roku 2008	počet let trvání bez přerušování
Bečov	1	1	2006	3	3
Bílina	1	1	2001	8	8
Brno	2	2	2001	8	údaj nezjištěn
Broumov	2	2	2002	7	7
Bruntál	1	1	2001	8	8
Budišov n. Budi	1	1	2005	4	4
Česká Lípa	1	1	2001	8	8
Duchcov	1	1	2001	8	8
Frýdek Místek	2	2	2001	8	8
Hranice	1	1	2004	5	5
Cheb	2	2	2004	5	5
Jablonec n. Nis	4	4	2002	7	7
Jaroměř	3	4	2003	6	6
Jeseník	1	1	2003	6	4
Kadaň	1	1	2006	3	3

Karviná	3	6	2003	6	3
Kojetín	1	1	2008	1	1
Kostelec nad Or	2	2	2003	6	6
Krásná Lípa	1	1	2008	1	1
Krnov	3	3	2001	8	údaj nezjištěn
Liberec	3	3	2003	6	6
Litoměřice	1	1	2003	6	6
Milevsko	1	1	2005	4	4
Moravská Třebov	1	1	2003	6	6
Most	4	4	2004	5	4
Náchod	2	2	2003	6	6
Nejdek	2	2	2005	4	4
Nový Bydžov	1	1	2003	6	4
Opava	1	1	2007	2	2
Orlová	3	4	2005	4	4
Praha 5	1	1	2003	6	6
Praha 7	1	1	2003	6	6
Praha 14	1	1	2004	5	5
Přerov	2	2	2001	8	8
Roudnice n. Lab	2	2	2002	7	4
Sokolov	1	1	2007	2	2
Šumperk	1	1	2005	4	4
Tábor	2	2	2005	4	4
Ústí nad Orlicí	1	1	2007	2	2
Varnsdorf	4	7	2001	8	8
Vejprty	1	1	2003	6	6
Vlčice	1	1	2007	2	1
Vrbátky	1	1	2007	2	2
Vrbice	1	1	2006	3	3
Vsetín	3	3	2002	7	7
Znojmo	2	2	2008	1	1
obcí celkem 46	78	86			

Za účelem **identifikace a posouzení míry stabilizace TSP** při obecních samosprávách se sledovala následující kritéria:

1. personální kapacita TSP
2. začlenění programu TSP do činnosti obecní samosprávy
3. kontinuita trvání programu TSP
4. formování lokální agendy politiky sociálního začleňování romské komunity

1. personální kapacita TSP

Zjišťování personální kapacity TSP slouží k posouzení personální politiky úřadu vzhledem k TSP, které dále ovlivňuje cíle terénní sociální práce a její výkon v lokalitě. Sledovali jsme jej prostřednictvím ukazatelů uvedených v následujících tabulkách:

Délka praxe jednotlivých TSP celkem

délka praxe TSP	četnost	%
do 6 měsíců	6	8
7 měsíců až 1 rok	10	13
13 měsíců až 3 roky	32	41
déle než 3 roky	31	39
celkem	79	100
neuveдено	7	

Pozn.: Celkový počet sledovaných případů je vyšší než 78 (než počet vytvořených pracovních míst TSP uvedený v první tabulce). Je tomu tak proto, že v tomto a v dalších případech byly do analýzy zahrnuty všichni TSP, kteří během roku 2008 obsadili vytvořené pracovní místo (86), i když pak byli v průběhu roku vystřídáni jinými pracovníky (z důvodu rozvázání pracovního poměru, nástupu na mateřskou dovolenou apod.).

Maximální délka praxe, která se u TSP vyskytla, představovala 117 měsíců, v průměru šlo o 36 měsíců, nejčastěji o praxi do dvou let. Toto zjištění napovídá tomu, že okruh pracovníků, kteří vykonávají místa TSP je již relativně stabilizován a výjimečně se objevují „nováčci“ jako absolventi škol či lidé z romské komunity, kteří by byli zcela bez zkušeností.

Délka výkonu funkce TSP ve sledovaném roce

délka výkonu funkce TSP	četnost	%
0 – 3 měsíce	6	7
4 – 6 měsíců	9	11
7 – 12 měsíců	69	82
celkem	84	100
neuveдено	2	

Podobně pozitivním zjištěním je, že pokud bylo místo TSP vytvořeno, bylo to nejčastěji (v 82%) na více než 6 měsíců.

Zaměstnání pracovníků před nástupem do funkce TSP

zaměstnání	četnost	%
sociální služby	20	25
pedagogický asistent	6	8
nesociální služby	10	13
dělnická profese	5	6
OSVČ	3	4
evidence na ÚP	28	35
ostatní	7	9
celkem	79	100
neuveдено	7	

Z hlediska rozložení jednotlivých kategorií zaměstnání pracovníků před nástupem do funkce TSP je patrné, že zde hrál významnou roli výběr lidí z romské komunity, kteří se rekrutovali zejména z uchazečů o zaměstnání v evidenci úřadů práce, která představuje největší podíl předchozího pracovního statusu TSP (35%). Následuje zaměstnání v sociálních službách – 25% (do této kategorie jsou zahrnuta i zaměstnání v neziskových organizacích, pozice pracovníků pro národnostní menšiny apod.). Do kategorie „ostatní“ bylo zahrnuto studium či rodičovská dovolená.

Nejvyšší dokončené vzdělání TSP

vzdělání	četnost	%
základní	21	25
vyučen	20	24
vyučen s maturitou	3	4
úplné středoškolské s maturitou	33	39
vyšší odborné	5	6
vysokoškolské	2	2
celkem	84	100
neuveďeno	2	

Pozitivním zjištěním je zlepšující se vzdělanostní úroveň TSP, kdy středoškoláci s maturitou představují 39%. Struktura nejvyššího dokončeného vzdělání TSP koresponduje se strukturou předchozího zaměstnání TSP. Pokud sečteme kategorie „základní“ a „vyučen“, tvoří tyto kategorie největší - 49% podíl mezi vzdělanostními kategoriemi TSP (odpovídá pravděpodobně těm TSP, kteří začali funkci TSP vykonávat bezprostředně po ukončení evidence na úřadu práce). Zároveň ale stoupá podíl středoškoláků s maturitou (43%), na kterém se z 39% podílí lidé s úplným středoškolským vzděláním, nejčastěji se sociálním či pedagogickým zaměřením.

Probíhající dlouhodobé vzdělávání

	ano		ne		celkem		neuveďeno
	četnost	%	četnost	%	četnost	%	
dlouhodobé	27	33	55	67	82	100	4
krátkodobé	58	73	22	27	80	100	6

Velmi povzbudivým zjištěním ovšem je, že velká část (33%) těch, kteří nemají alespoň středoškolské vzdělání, si je doplňuje dálkovým studiem, nejčastěji na střední (36%), ale také na vysoké (20%) a vyšší odborné (20%) škole. Tlak na doplnění formálního vzdělávání je bezpochyby částečně způsoben i požadavky na kvalifikační předpoklady podle zákona o sociálních službách. Mezi typy dlouhodobého vzdělávání se pak řadí i kvalifikační kurzy pro sociální pracovníky a pracovníky v sociálních službách, které absolvovalo 24% terénních pracovníků.

Typ probíhajícího dlouhodobého vzdělávání

typ vzdělávání	četnost	%
střední škola s maturitou	9	36
vyšší odborná škola	5	20
vysoká škola	5	20
jiné	6	24
celkem	25	100

Absolvování krátkodobých specializačních kurzů ve sledovaném roce:

73% TSP se během roku odborně dozdělovalo prostřednictvím specializačních kurzů, nejčastěji šlo o jednorázové několikadenní semináře s tematikou sociální práce. Velmi často se pak objevovaly supervize a kasuistické semináře, které sice nelze považovat za typy specializačních kurzů, ale na druhou stranu jsou dokladem snahy zaměstnavatelů o podporu kvality práce TSP.

Velikost pracovního úvazku TSP

velikost pracovního úvazku	četnost	%
plný (40 hodin týdně)	50	58
poloviční (20 hodin týdně)	33	38
jiný typ	1	1
neuveдено	2	2
celkem	86	100

Z hlediska pracovně právních vztahů mezi TSP a jejich zaměstnavatelem, městským úřadem, zastoupení plného pracovního úvazku (58%) výrazně převyšovalo úvazek polovičního (38%), což je významná a pozitivní změna oproti minulosti, kdy byli TSP nejčastěji zaměstnáváni na úvazek částečný.

Typ pracovního úvazku ZSP

typ pracovního úvazku	četnost	%
pracovní smlouva, doba neurčitá	24	28
pracovní smlouva, doba určitá	32	37
dohoda o pracovní činnosti	23	27
neuveдено	7	8
celkem	86	100

Obdobně pozitivní je zjištění, že z hlediska typu pracovního úvazku, který je s TSP nejčastěji uzavírán, jde v 65% o pracovní smlouvu, i když v 37% na dobu určitou a dohoda o pracovní činnosti tvoří pouze 27% podíl.

Věková struktura TSP

věk	četnost	%
méně než 20 let	5	6
20 – 30 let	14	16
31 – 40 let	18	21
41 – 50 let	37	43
51 – 60 let	12	14
celkem	86	100

Z hlediska věkové struktury TSP byla nejčastěji zastoupena věková kategorie 41 – 50 let (43%), následována kategorií 31 – 40 let (21%).

2. začlenění programu TSP do činnosti obecní samosprávy

Toto kritérium slouží k posouzení pozice TSP na úřadu, od které se odvíjí autorita a organizační zdroje programu TSP na obecním úřadě. Sledovali jsme jej prostřednictvím ukazatelů uvedených v následujících tabulkách:

Organizační funkce vedoucího TSP v rámci obecní samosprávy

funkce	četnost	%
vedoucí odboru	20	44
vedoucí oddělení	5	11
referent odboru	1	2

pracovník pro národnostní menšiny	13	29
ostatní	6	13
celkem	45	100
neuveдено	1	

Pozn.: Celkový počet sledovaných případů se rovná počtu obcí zapojených do programu (46).

Mezi organizačními funkcemi jednotlivých vedoucích TSP představují největší podíl (44%) vedoucí odborů sociálních věcí (případně spolu se zdravotnictvím, školstvím). V součtu s vedoucími oddělení (sociální prevence, sociální péče, sociálních služeb a oddělení sociálně právní ochrany dětí), jde o převládající podíl vedoucích pracovníků (55%). Významně byl pak zastoupen i podíl pracovníků, kteří mají v rámci úřadu na starosti záležitosti národnostních menšin (29%). Dále se vyskytující funkce, jako například funkce starosty, místostarosty, referenta odboru apod., které spolu tvoří 13%, napovídají spíše formálnějšímu zařazení.

Organizační zařazení TSP v rámci úřadu samosprávy

organizační složka úřadu	četnost	%
odbor sociálních věcí	34	74
úřad, volně	3	7
kancelář starosta/tajemník	2	4
ostatní	7	15
celkem	46	100

Ze 74% byli TSP organizačně zařazení v rámci odboru sociálních věcí. Ve zbylých případech byly TSP nejčastěji zařazení volně do struktury městského úřadu (7%), případně kanceláře tajemníka či starosty (4%). Ostatní organizační složky, kde jsou TSP ve 15% také zařazení, byly velmi různorodé, včetně centra volného času či útvaru obrany a krize.

Zajištění technického zázemí pro TSP (vlastní kancelář a PC jednotka)

	ano		ne		celkem	
	četnost	%	četnost	%	četnost	%
vlastní kancelář	38	83	8	17	46	100
vlastní PC jednotka	41	89	5	11	46	100

Z hlediska zajištění technického pracovního zázemí pro výkon funkce TSP byly ve většině případů adekvátní podmínky zajištěny. 83% TSP má vlastní kancelář a 89 % přístup k osobnímu počítači.

3. kontinuita trvání funkce TSP při obecních samosprávách

Toto kritérium slouží k posouzení „institucionalizace“ a „zrání“ programu TSP v rámci obce a obecního úřadu. Nejsilněji tak vypovídá o naplnění cílů vládního programu. Sledovali jsme jej prostřednictvím ukazatele uvedeného v následující tabulce:

Kontinuita trvání programu TSP

počet let	četnost	%
1 rok	4	9
2 roky	4	9
3 roky	4	9
4 roky	10	22
5 let	3	7

6 let	9	20
7 let	3	7
8 let	7	15
neuveдено	2	4
celkem	46	100

Pozn.: Celkový počet sledovaných případů se rovná počtu obcí zapojených do programu (46).

Kontinuita trvání programu TSP byla sledována prostřednictvím délky trvání programu TSP v jednotlivých obcích bez přerušení. Relativně příznivým zjištěním z hlediska trvání programu je, že v 71% program TSP v rámci obce trvá více jak 3 roky. Případ, kdy by program bez přerušení trval od roku jeho prvního vyhlášení (rok 2000), se nevyskytl vůbec. Údaje o trvání programu v obci bez přerušení je však třeba posuzovat s ohledem na to, že v důsledku organizačních podmínek vyhlášení programu dochází pravidelně automaticky alespoň ke krátkodobému přerušení tam, kde není obec ochotna či schopna pracovní místa TSP v tomto období (trvajících zpravidla 2 – 3 měsíce) dotovat ze svých zdrojů.

4. formování lokální agendy politiky sociálního začleňování romské komunity

Toto kritérium vypovídá obecně o přístupu obce k otázkám sociálního vyloučení romské komunity. Sledovali jsme jej prostřednictvím ukazatelů „existence komunitního plánu či sociálního rozvoje obce ve sledovaném roce“ a „existence strategie romské integrace“ a ukazatelů začlenění činnosti TSP do těchto koncepčních materiálů, které jsou uvedeny v následující tabulce:

Formování lokální agendy politiky sociálního začleňování romské komunity

	ano		ne		celkem	
	četnost	%	četnost	%	četnost	%
existence komunitního plánu	41	89	5	11	46	100
začlenění TSP do komunitního plánu	37	80	9	20	46	100
existence strategie romské integrace	23	50	23	50	46	100
začlenění TSP do strategie	22	48	24	52	46	100
existence plánu rozvoje obce	41	89	5	11	46	100
začlenění TSP do plánu rozvoje obce	28	61	18	39	46	100

V současné době mezi obcemi, které jsou zařazeny do vládního programu podpory TSP, převládají ty, které mají zpracován komunitní plán (89%) ve významu komunitního plánu sociálních služeb anebo plán rozvoje obce (89%). Zároveň je potěšujícím zjištěním, že ve většině případů, je do tohoto plánu zahrnuta i činnost TSP (80%) a (61%). I když pak většina těchto obcí nemá specifickou strategii romské integrace (50%), pokud ji má, pak je do ní v 96% případů, zahrnuta i činnost ZSP.

2. Zjištění změn postavení klientů na trhu práce a posouzení způsobu jejich případné aktivizace

Za účelem zjištění změn postavení klientů na trhu práce a posouzení způsobu jejich případné aktivizace jsme použili kritérium efektu působení TSP na lokální trh práce. Pro

vyhodnocení efektů působení TSP vzhledem k aktivizaci klientů na trhu práce pak sledujeme vliv intervencí na základě ukazatelů uvedených v následující tabulce:

počet klientů v evidenci TSP nezaměstnaných déle než 24 měsíců	4 611
počet klientů, se kterými TSP řešil problémy spojené s nezaměstnaností	2 598
počet klientů v evidenci TSP zařazených do programu APZ příslušného ÚP	1851
počet klientů v evidenci TSP, kteří získali zaměstnání na základě pracovní smlouvy	687

Pozn.: Uvedené počty klientů se týkají pouze těch TSP, u kterých bylo v rámci čištění dat ověřeno, že uvedli validní data.

Pokud se podíváme na pomoc TSP při řešení problémů spojených s nezaměstnaností u klientů, kteří jsou dlouhodobě nezaměstnaní, zjišťujeme že TSP v této souvislosti intervnují v 56%. Velmi vysoká se pak ukazuje úspěšnost těchto intervencí - v 71% dosáhnou TSP zařazení dlouhodobě nezaměstnaných klientů do programů aktivní politiky zaměstnanosti příslušných úřadů práce a ve 26% jejich aktivita vede k pracovnímu uplatnění klientů.

3. Vyhodnocení změn právního vztahu klientů k bytům a popis změn způsobu jejich bydlení

Za účelem vyhodnocení **změn právního vztahu klientů k bytům** a popisu změn způsobu jejich bydlení uplatňujeme kritérium efektu působení TSP v oblasti sociálního bydlení a sledujeme vliv intervencí na základě ukazatelů uvedených v následující tabulce:

počet klientů, se kterými TSP řešil problémy spojené s nízkou kvalitou bydlení	2432
počet klientů, se kterými TSP řešil problematické nájemní vztahy	1285
počet klientů, se kterými TSP řešil problémy spojené s dluhy	3779
počet případů ve sledovaném období, kdy byl s klienty pouze sepsán splátkový kalendář	2012
počet případů ve sledovaném období, kdy byl klientovi stanoven zvláštní příjemce	222
počet případů ve sledovaném období, kdy klienti obdrželi rozsudek o soudním vystěhování z bytu	251
počet případů ve sledovaném období, kdy klienti byli vystěhováni z bytu	284
počet případů ve sledovaném období, kdy klienti byli vystěhováni z bytu bez soudního rozhodnutí	129
počet případů ve sledovaném období, kdy se klienti přestěhovali do lepšího bytu	397

Pokud jde o dosažení možnosti hradit dluhy spojené s nájmem anebo službami za užívání bytu formou splátkového kalendáře, je úspěšnost intervencí TSP při řešení problémů spojených s dluhy 53%, v 6% dochází ke stanovení zvláštního příjemce. Efekt působení TSP u klientů s problematickými nájemními vztahy pak zároveň v 32% případů zcela selhává (zahrnuje případy, kdy byli klienti nakonec vystěhováni z bytu), ve 20% spíše selhává (klienti obdrží rozsudek o vystěhování).

Co se týče úspěšnosti intervencí TSP při řešení problémů klientů spojených s nízkou kvalitou bydlení, pouze v 16% vede působení TSP k dosažení kvalitnějšího bydlení.

4. Vyhodnocení kvantity a kvality výkonu TSP ve sledovaném období

Za účelem vyhodnocení **výkonu TSP** ve sledovaném období používáme následující kritéria:

1. kvantitativní měření výkonu TSP

2. zacílenost intervencí TSP
3. struktura problémů, do kterých TSP intervenovali

1. kvantitativní měření výkonu TSP

Toto kritérium slouží k vyhodnocení výkonu TSP ve sledovaném období prostřednictvím celkového počtu klientů, kterým TSP poskytl služby a celkového počtu kontaktů s klienty.

Za sledované období poskytli TSP své služby celkem 13 610 klientům, což představuje 158 klientů v průměru na 1 TSP (při celkovém počtu TSP - 86) a 16 klientů na jednoho TSP za měsíc (při průměrném počtu 10 odpracovaných měsíců na 1 TSP).

typ kontaktu	četnost	%
práce s rodinou	17 119	29
individuální práce	28 733	48
práce s komunitou	13 835	23
celkem	59 687	100

Za sledované období učinili TSP celkem 59 687 kontaktů, což představuje 696 kontaktů v průměru na 1 TSP (při celkovém počtu TSP 86) a 70 kontaktů na jednoho TSP za měsíc (při průměrném počtu 10 odpracovaných měsíců na 1 TSP). Z hlediska typů kontaktů převládají individuální kontakty (48%), ale práce s celými rodinami, která je z hlediska působení sociální práce účinnější, představuje také významný podíl (29%).

2. zacílenost intervencí TSP

Toto kritérium vypovídá o výkonu TSP vzhledem k potřebám klientů. Sledujeme jej prostřednictvím ukazatelů uvedených v následujících tabulkách:

Věková struktura klientů TSP

věková kategorie	četnost	%
do 14 let	3 847	28
15 – 24 let	2 477	18
25 – 59 let	6 616	49
60 a více let	670	5
celkem	13 610	100

Z tabulky je patrné, že největší podíl klientů TSP tvoří lidé ve věkové kategorii 25 – 59 let (49%), i když děti představují také významný podíl (28%). Velmi zanedbatelným podílem se TSP věnují lidem starším 60 let (5%), což je však s největší pravděpodobností dáno demografickou strukturou cílové populace.

Podíl klientů TSP v dalších kategoriích

kategorie klientů	četnost	% (základ klienti starší 14 let)
klienti bez základní jazykové gramotnosti	363	4
klienti nezaměstnaní déle jak 24 měsíců	4 611	47
klienti ženy	5 233	54

4. struktura problémů, do kterých TSP intervenovali

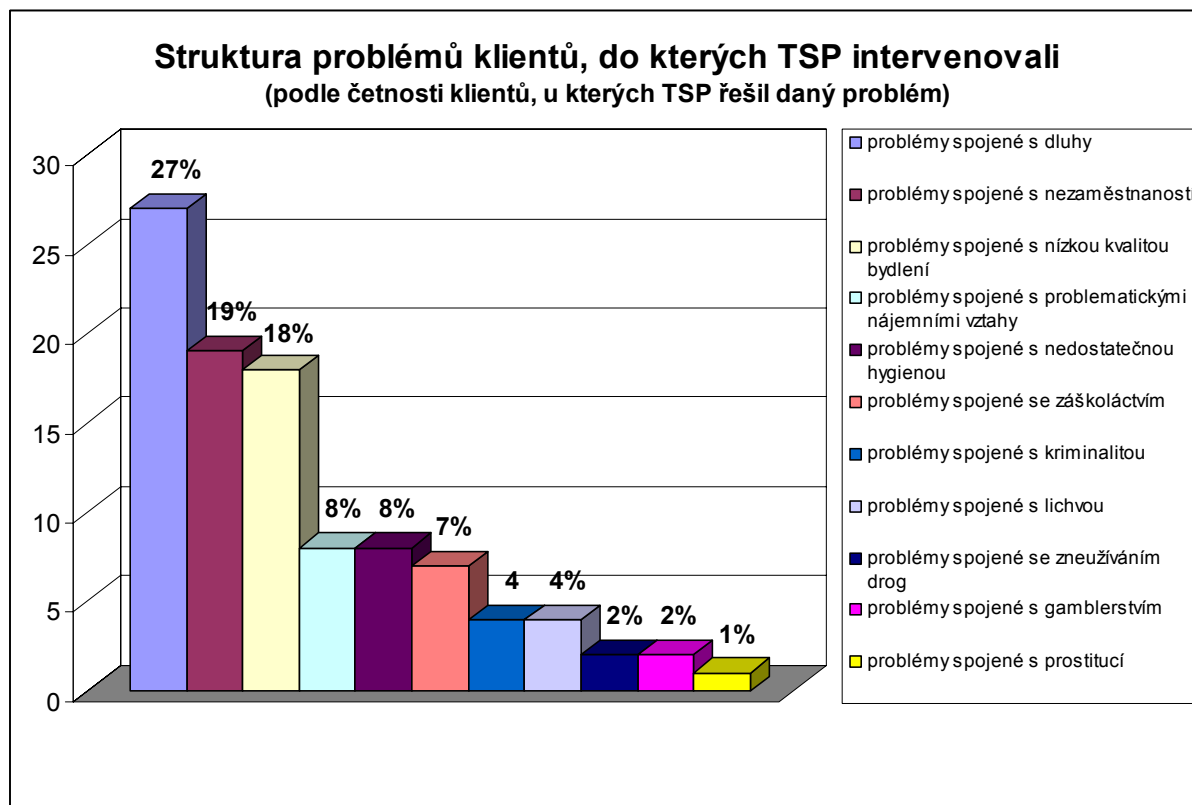
Kritérium vypovídá o typech problémů, kterými se TSP nejčastěji zabývají.

Struktura problémů

typ problému	počet klientů	%
problémy spojené s nezaměstnaností	2 598	19
problémy spojené se zneužíváním drog	344	2
problémy spojené se záškoláctvím	1 000	7
problémy spojené s nízkou kvalitou bydlení	2 432	18
problémy spojené s problematickými nájemními vztahy	1 285	8
problémy spojené s gamblerstvím	323	2
problémy spojené s lichvou	696	4
problémy spojené s dluhy	3 779	27
problémy spojené s nedostatečnou hygienou	1 282	8
problémy spojené s kriminalitou	636	4
problémy spojené s prostitucí	51	1
celkem	13 144	100

Pozn.: Počet klientů podle problémů je nižší než uvedený celkový počet klientů, což je pravděpodobně zejména důsledek toho, že pracovníci v praxi řeší i problémy, které nezapadají do sledovaných typů.

Mezi vůbec nejčastěji řešené problémy patří ty spojené s dluhy (celkem 27%). Dále jsou to problémy spojené s bydlením (26%) a poměrně výrazně jsou zastoupeny také problémy spojené s nezaměstnaností (19%), což je známka pokračujícího pozitivního trendu v zacílení terénní sociální práce na podporu zaměstnanosti klientů. Podíl jednotlivých typů řešených problémů na celku řešených problémů seřazených podle četnosti pak názorněji ilustruje následující graf:



Závěry

Na základě analýz Zpráv o realizaci terénní práce za rok 2008 jednotlivých obcí a měst se dá usuzovat na pozitivní trend ve stabilizaci programu na úrovni obecních samospráv. A to jak z hlediska délky jeho trvání, zlepšování organizačních a technických podmínek pro výkon terénní práce či z hlediska zvyšujících se kvalifikačních předpokladů terénních pracovníků, které mají zpětně pozitivní vliv na pracovní právní vztahy spojené s pozicí terénního pracovníka. Tato institucionalizace terénní práce je pak také posílena jejím ukotvením ve strategických dokumentech samospráv.

Tyto okolnosti pak mají také vliv na zvyšující se výkon terénních pracovníků a zacílení intervencí na vybrané relevantní problémy, jako je zvyšování zaměstnanosti a zlepšování podmínek bydlení, včetně právních vztahů.

Zdroj: Příloha Výroční zprávy o činnosti Rady vlády ČR pro romské záležitosti – „Analýza Zpráv o realizaci terénní sociální práce za rok 2008“